VESİKALAR :

BURSA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE

FATİH SULTAN MEHMED'İN FERMANLARI

Dr. HALİL İNALCIK

Osmanlı arşivlerinde Fatih devrine ait vesikalar, bilindiği üzere, azdır. Ancak, bu vesikaların, bu devri tanımak için tamamiyle yetersiz olduğu da iddia olunamaz. Başvekâlet Arşiv Dairesi'nde bulunan bu devre ait defterler [1], bilhassa müesseseler tarihi bakımından, zengin bir koleksiyon teşkil etmektedir. Fakat bilvasıta hadiselere de dokunmakla beraber, bu defterler, bize yürüyen hayatı, cemiyet ve devletin hareketlerini doğrudan doğruya göstermekten uzaktır. Bu bakımdan eşsiz kıymette bir hazine, ş e r'-i y e s i c i l d e f t e r l e r i'dir. Bu defterlerde, payitahttan gelen her türlü emirlerle birlikte, memurların faaliyet ve teşebbüsleri, içtimaî ve iktisadî hayat hakkında bir çok vesikayı bir arada bulmak mümkündür [2]. İşte bugün Fatih devrine ait böyle bir defter elimizdedir ve burada neşrettiğimiz fermanlar bu defterden çıkarılmıştır. Henüz başka bir eşine raslamadığımız bu biricik defter [3],

[1] Bosna, Sofya, Selânik, Novaberde, Aydın, Sivas, Tokat, Teke gibi imparatorluğun çeşitli bölgelerine ait istatistik malûmatı ve tımar kayıtlarını intiva eden bu yirmi kadar defterin yanına, mülga Maliye Nezareti arşivinden gelen vesikaların tasnifi neticesinde yenilerinin katılacağı alâkalılar tarafından söyleniyor (bu defterlerden bazıları A. Refik tarafından T. O. E. M. de neşredilmiştir). Başvekâlet Arşivi'nde tasnif olunmuş milyonlarca müteferrik vesika arasında, şimdilik, Fatih devrine ait yeni vesikalar çıktığını bilmiyoruz. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde ise bazı fermanlar ve nâmeler bulunmuştur (bak. *Arşiv kılavuzu*, I. fasikül, İstanbul 1938, s. V).

[2] Böyle bir sicil defterinin mahiyeti hakkında bak: Osmanlı Tarihi hakkında mühim bir Kaynak, D. T. C. Fakültesi Dergisi, cilt I sayı 2, sahife 89.

[3] Bursa Müzesi, şeriye sicil defterleri; No. A 3/3. Yine Bursa Müzesi'nde Fatih devrine ait iki defter daha vardır. Fakat bunlar tereke defterleridir. Ölenlerin adlarını, mahallelerini, bıraktıkları eşyaları, tahmini değerlerini, alınan resimleri gösteriyor. No. A 1/1 de 89 varaktan ibaret olan en eskisi, 867 Cemaziyülâhir- 868 Rebiyülâhir (1463 Mart- 1463 Aralık) tarihleri arasındadır. 157 terekeyi ihtiva etmektedir. No. A 2/2 de ikincisi, 872 Muharrem - Rebiyülevvel

devletin eski payitahtı ve mühim bir ticaret şehri olan Bursa'ya ait olduğundan hususî bir önem taşımaktadır. Bursa kadısı Mevlâna Muhiddin'in zamanına ait olan defter, 883 saferinden (1478 Mayıs) 886 muharremine (1481 Mart) kadar gelmektedir. Başından ve sonundan kopuk olmakla beraber noksanın çok olmadığı anlaşılıyor; şimdi 420 varak elimizdedir. Her sahifede ortalama dört vesika olduğuna göre 840 sahifede takriben 3300 vesika vardır ve bunların yarıdan fazlası arapçadır. Kullanılan rik'a yazısı çok yerde noktasızdır ve okunması kolay değildir (fotoğrafa bak.). Defterin ihtiva ettiği vesikalar şu kategorilere ayrılabilir. I. Padişahın gönderdiği fermanların suretleri; II. Memurların teslimatını, her türlü mukavele ve senetleri tasdik ve tescil işleri: III. Hukuk ve cinayet davaları; IV. Evlenme, boşanma, ölüm ve veraset muamelelerine dair kayıtlar, vasiyetname suretleri.

Böylece bu 3300 vesika, bizim için, her türlü konuyla ilgili Fatih devrinin bir "evrak hazinesi„ ni - başkası olmadığına göre - teşkil etmektedir. Vesikaların, daha çok maliyeye ve iktisadî hayata ait olduğu göze çarpıyor. Meselâ bunlardan, Türk tacirlerinin Mısır'a Bursa ipeklisi ihraç ettiklerini, Bursa'da o zamanki ticaret merkezlerini, buraya gelen İran ve Hint tacirleri ve eşyalarını, Bursa gümrüğü hasılâtını, bu gelirin nerelere havale ve sarf olunduğunu öğreniyoruz[4]. Defterde suretlerini bulduğumuz F a t i h 'in f e r m a n l a r ı bilhassa alâkaya değer. Bunlardan bir kısmı, doğrudan doğruya «صورت الحكم السلطانی» başlığı ile aynen kapye edilmiştir. Bir kısmı ise «درگاه معلادن حکم همایون وارد اولوب» diyerek hükmün hülâsasını vermekte ve kadılıkca yapılan muameleyi altına ilâve etmektetir. Biz defteri başından sonuna kadar taradıktan sonra

(1467 Ağustos-Ekim) tarihleri arasındaki terekeleri içine almaktadır ve 204 varaktır. Bu tereke defterleri o zamanki Bursa'nın mahallelerini, halk tabakalarını, servetlerini, kullanılan eşyaları, değerlerini ve bunun gibi bir çok noktaları aydınlatmaktadır. Bu defterlere dayanarak eski Müze Müdürü Neş'et Köseoğlu'nun «*Tarihte Bursa Mahalleleri*» adile değerli bir eser vücude getirdiğini bu vesile ile işaret edelim (Bursa Halkevi yayınları, sayı 17, Bursa 1947). Müze'de bu defterler üzerinde çalışmama müsaade buyuran ve kolaylık gösteren şimdiki Müze Müdürü Vecdi Kalyoncuoğlu'na burada teşekkürü bir borç bilirim.

[4] Bunlara dayanarak yakında Fatih devrinin malî ve iktisadî hayatına dair bazı notlar yayınlamak ümidindeyiz.

on beş kadar tam ferman sureti bulduk. Bunları, burada, imlâ hususiyetleriyle aynen neşrediyoruz. İkinci neviden, hülâsa olanları başka bir vesile ile yayınlayacağız.

Burada neşrettiğimiz fermanlardan iki tanesi, Anadolu eyaleti kadılarına (No. 1, 8 fermanlar), bir tanesi müştereken kadılara ve sancak beylerine (No. 9), bir tanesi Bey sancağı (Bursa) kadılarına (No. 14), beş tanesi Bursa kadısına (No. 6, 7, 11, 13, 15), bir tanesi müştereken Tokat ve Bursa kadılarına (No. 5), diğerleri muhtelif şahıslara gönderilmiştir. 10 numaralı vesika, kadının ve maiyetindeki naip ve kâtibin alabilecekleri resim miktarlarını tesbit eden bir kanundur [5]. Burada, kanunun mucip sebebi olarak kadıların yaptıkları suiistimaller öne sürülmektedir. 2 numaralı gümüş ve eski akçe yasaknamesi, piyasaya yeni gümüş paranın nasıl çıkarıldığına dair dikkate değer bir vesikadır. Burada, memleket dahilinde hususî şahıslar elindeki gümüşü paraya çevirmek için yasakcıya ne gibi selâhiyetler verildiğini ve bu tarihte bir dirhem gümüşten iki akçe basıldığını öğreniyoruz.

14 no. lı ferman, Fatih devrinin umumî karakterile ilgili mühim bir hareketi vesikalandırmak itibarile büyük bir değeri haizdir: Futûhat için çok askere ihtiyacı olan Fatih Mehmed'in, bir çok vakıfları "mensuh„ sayarak tımara çevirdiğini ve bunların, oğlu Bayezit Veli devrinde tekrar vakfa verildiğini, veyahut bir çok vakıfların örfî vergilerinin tımara hasredildiğini Bayezit devri vesikalarından biliyorduk [6]. Doğrudan doğruya Fatih devrine ait olan bu ferman ise, bunun açık bir vesikasıdır. Fatih'in Anadolu topraklarını nasıl mümkün mertebe tımara kalbetmeğe çalıştığı ve çok askere ihtiyaç gösteren futûhat devirlerinin memleketteki arazi rejiminin durumu ve tımar sisteminin yayılması hususunda nasıl mühim bir âmil olduğu açıkca müşahede olunuyor. Burada, Osmanlı devletinde askerî sınıflarla ulema sınıfı arasındaki rekabet, Fatih ve Bayezit devirlerine aksetmiş görünüyor. Bayezit Veli devri, şüphesiz, Fatih devrinin futûhatcılığına bir tepkidir. Nasıl ki, Selim devri, Bayezit devrine karşı bir tepki olarak gelecektir.

[5] Muahhar kanunnâmelerde bu resimlerin arttırılmış olduğunu görüyoruz. Bu kanun, Fatih Kanunnâmesinden de farklıdır; bak. TOEM zeyillerinde, s. 29.

[6] Ömer L. Barkan: *Kolonizatör Türk dervişleri*, Vesikalar: No. 16, 17, 20, 21, 22, 27, 28, 39, 40, 42, 70, 87, 108, 128, 130; Vakıflar Dergisi II.

12 numaralı vesika, devletin İskenderiye ile Anadolu arasında işleyen ticaret gemileri olduğunu ve bunları kira ile işlettiğini gösteriyor. Mısır'la olan bu ticaretin bu devirde çok aktif olduğunu, bu memlekete Bursa ipeklisi gibi mamulâtla beraber kereste, zift v. s. mallar ihraç olunduğunu diğer vesikalardan öğreniyoruz[7]. Vesikalardan 5 numaralısı şehzade Bayezit'ten, 13 numaralısı Cem'den bahsediyor. Defterde diğer şehzadelerden ve sultanlardan bahseden başka vesikalar da vardır.

Fatih devri tarih araştırmalarına esas olmak üzere elimizdeki mahdut kaynakları bir *Corpus*'da toplamak yapılması lâzım gelen ilk işlerden biri olduğu gibi, bu sicil defterinden sistematik bir şekilde taranarak seçilen vesikaların da böyle bir eserde mühim bir yer tutacağına şüphe yoktur.

[7] Bu ticaretle uğraşan bir şirketin azalarından birine ait dikkate değer bir vasiyetnâmeyi yakında yayınlayacağız.

FERMANLAR

1

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر ولاة الموحدين موالئ آناطولى دام فضلهم توقيع رفيع جهانمطاعم واصل اوليجق بلاسزكه شمدكيحالده شويله بيوردومكه هر بريكزك تحت حكومتنده خاصه امر اولنوب بكلك اولمش نقدر چلتك تيرغى وار اسه شمديه دكين اكلوكلان تخمى رعايا الندە ابقا ايدەسز كمسنيه الديرمياسز سنجاقبكى و سوباشى وتيمار ارلرى اولمغين تخم يمدر ديدوكن استماع ايتيوب تخمى رعايا الندە مقرر ايدەسز طالب اولانلره ويرديرمياسز هر كيمك سوزى وارسه كله قيومده عرض ايليه اول بابده بر درلو دخى ايتياسز اشته بو مصلحت ايچون قلوم محرم ارسال اولندى شويله بلاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز تحريرا فى اليوم السابع والعشرين من شهر شعبان المعظم سنه ثلث وثمانين وثمانمائه بمقام قسطنطنيه » [1]

2

« نشان همايون و مثال ميمون انفذه الله تعالى الى يوم يبعثون حكمى اولدركه شمدكيحالده دارندۀ مثال بمثال قلوم آناطولى ولايتنه كش و اسكى آچه يساغين اتمكه كوندردوم و بيوردومكه واروب اوليكلمش قانون وقاعده اوزرينه يساق ايدەكه كمسنه اسكى آچه ايله صاتو بازار و معامله ايتميه هركم ايدەجك اولورسا طوتوب حقندن كله وآندن كيرو هركم اوغرلاين كش و اسكى آچه آلوب كيدرسا كه مذكور قلوم پولاد طوتوب كشنى ألندن آلوب ضربخانه ايلدوب هر درهمنه ايكيشر آچه حسابى اوزره آچەسين ويره وكندوتك كركى كبى حقندن كله و امرم بو اوزره درکه آبادانلق ايشلين قيومجى و صرمجى كشيه اكيوز درهمنه وارنجه كش صاتله اتك بهاسيله زياده كمش آلوب صاتميالر و اشلدوكلرى كمش اوادانلغنه قلاى و قورشون و بقر قتميالر صاف كمشدن ايشليەلر هركم ايشلدوكى كمش اوادانلغنى صاف كمشدن ايشليوب قلب ايشليەجك اولورسا كه قلوم بولا يساغم يرنه كتوروب كركى كبى حقندن كله كمسنه مانع اولميه و هر كمده كمش سزرسا آلوب ضربخانه ايلده و يولجيلروك يوكلرينى و بزازستان صندوقلرينى وكاربانسراى حجرەلرينى آرايه هر كمده كمش و اسكى آچه بولنورسا آلوب ضربخانه كتوروب تسليم اده درهمنه اكثر آچه حسابى اوزرينه آچەسين ويره و قل خانه قلوم مهريله طوره قلوم دستورنسز كمسنه كمش قال ايتميه واطرافه نقدر پول كيدر سا كه قلوم مهرنسوز اولورسه كركى كبى حقندن كله و هر نه يرده قلبزن بولورسا طوتوب قضى و سوباشى قتنه ايلده انلر دخى كركى كبى تفتيش ايدەلر كورەلر شويلەكه شرعله قلبزنلغى ظاهر اولورسه قلومله قيومه كوندرب رزقنك نصفى بكلك و نصفى عاملك

[1] Bursa şeriye sicil defterleri A 3/3 s. 44 b - Vesikanın tarihi : 27 şaban 883 = M. 24 kasım 1478.

اولا بو بابده هیچ احد کائنا من کان مانع و دافع اولوب دخل و تعارض دکورمیالر امروم موجبنجه یساق ایده شویله بلالر علامت شریف اوزره اعتماد قلالر حرر فی الیوم السابع والعشرین من شهر ذی الحجه سنه اثنی وثمانین و ثمانمائه » [1]

3

« صورت الحکم السلطانی والتوقیع الخاقانی — سنه ثمان و خمسین وثمانمائه شوالنك غره‌سندن بك سنجقی لواسی شهاب‌الدین پاشا تصرفنده اولاندن غیری وسلطان ایرکی وبلاجك و ازنکمود و این اوکی یاسن و بیت‌المالین دوتان برنجی اوغلی محمد توقیع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجق بیلاسن‌که مذکور ایشك قسطی بقیه‌سندن اوزرکده یکرم بیك آقچه واردر اشته دارندهٔ مثال بمثال قلوم حضری حواله کوندروب بیوردوم‌که واردوغی‌کبی عذر و بهانه ایتیوب مبلغ مذکوری بی‌قصور مذکور قلومه ویره‌سن کتورب خزانهٔ عامره‌مه تسلم ایده. اول بابده نوط و تملل ادوب تأخیر اتمیاسن تحریراً فی الیوم الثانی من شهر ذی الحجه سنه ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه » [2]

4

« صورت الحکم السلطانی والتوقیع الخاقانی — سنه ثمانین و ثمانمائه جمادی‌الاولنك غره‌سندن بروسه و استانبول و توقات وآماسیه وقسطمونی میزاتن دوتان اخی اوغلی مصلح‌الدین توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسن‌که مذکور ایشك اوچ یللق قسطندن تسلیماتدن و حوالاتدن غیری اوزرکده اون طقوز کره یوز بیك ویکرمی آلتی بیك التیوز یدی آقچه واردر اشته دارندهٔ مثال بمثال قلوم الیاسه حواله کوندرب بیوردوم‌که واردوغی‌کبی عذر وبهانه ایتیوب مبلغ مذکور بی‌قصور مذکور قلومله کتورب خزانهٔ عامره‌مه تسلیم ایلیاسن بو بابده نوط تملل ادوب تأخر کوسترمیاسن شویله بلاسن علامت شریف اوزره اعتماد قلاسن تحریراً فی الیوم الحادی والعشرین من شهر شعبان‌المعظم سنه ثلث وثمانین وثمانمائه بیورت نواحی انجوغاز » [3]

5

« صورت الحکم السلطانی — افتخاری قضاة المسلمین مختاری ولاة المؤمنین بروسه و توقات قاضیلری دام فضلهم توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بیلاسزکه بوندن أول اوغلوم بایزید طال بقاده اندهکه میزاندن سالیانه تعین اولنمش ایدی ایله اولسه ذکر اولن

[1] Aynı defter, s. 53 b - Vesikanın tarihi : 27 zilhicce 882= M. 1nisan 1478.
[2] Aynı defter, s. 59 a - Vesikanın tarihi : 2 zilhicce 883 =M. 24şubat 1479.
[3] Aynı defter, s. 62 a - Vesikanın tarihi : 21 şaban 883 = M. 17 kasım 1478.
Bu vesikanın altında İlyas'ın, Muslihiddin'in vekili Ali ve emin Bedreddin elinden mezkûr yıllar kıstından, 130 bin akçe aldığı tasdik ve kayd olunuyor,

سالیانه بدل تیمار تعیین ادوب سنه ثلث و ثمانین و ثمانمائه ذی‌القعده‌سنك اون برنجی کونندن قطع ادوب بیوردوم‌که بو تاریخه کلنجه سالیانه‌سن ویروب اکارو ویردرمیاسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی‌الیوم‌الخامس فی شهر محرم سنه اربع وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه » [1]

6

« صورت الحکم السلطانی — افتخار قضاة المسلمین اختیار ولاة الموحدین بروسه قاضیسی مولانا محی‌الدین دام فضله مفخرالامراء والاکابر سوباشیسی دام عزه توقیع رفیع واصل‌اولیجق بلاسزکه شیمدکیحالده بروساده اولان حاصه آتلرمدن سکز آت اوغلانی بارکیرك وبر حاص طای آت مثل ایمش بیوردوم‌که آتلری صاتوب بهاسن بونده کوندراسز و هر بری نجیه صاتیلورسه برویه بیلدره‌سز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی‌اواخر ذی‌الحجه من هجرة ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه » [2]

7

« صورت الحکم السلطانی والتوقیع الخاقانی — افتخارالقضاة بین‌المسلمین اختیار الولاة لدی‌الموحدین معدن‌الفضل والیقین بروسا قاضیسی مولانا محی‌الدین دام فضله توقیع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم بوندن اول مفخرالامراء الکرام شیخ حسن بك دام عزه‌یه صدقه اولنان تیاردن قریهٔ اودانحوق‌که بروسا ناحیه‌سنده بر مزرعه ایمش آلتیوز آلتمش یدی آقچه یازلمش آناطولی بکلربکیسی سهوله آخره ویرمش شمدکیحالده اول مزرعه مذکور شیخ حسن بکه مقرر اولدی متصرف اولوب اول بابده کسنه مانع اولیه وحاصلندن نه آلنمش ایسه کرو مذکوره حکم ادوب الوره‌سز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی‌اواسط ذی‌الحجه ثلث وثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه » [3]

8

« صورت الحکم السلطانی لاجل بیت المال — مفاخرالقضاة والحکام آناطولی قاضیلری دام فضلهم توقیع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجق بلاسزکه شیمدکیحالده شویله بیوردوم‌که اول ولایتلرده هر نه بیرده‌که ولدی غائب ترکه بولنورسه کوره‌سز اکر شرعی بیت المال بولنورسه اون بیکدن آشغاسین عاملرومه تسلیم ایلیاسز متصرف اولالر و اون بیك و اون بیکدن زیاده

[1] Aynı defter, s. 70 b - Tarihi : 5 muharrem 884 = M. 29 mart 1479.

[2] Aynı defter, s. 73 b - Tarihi : 883 Zilhicce sonları = M. 1479 mart. Bunun altında sekiz atın 2796 akçeye satıldığı, bundan 545 akça dellâl harcı verildiği kayd olunmaktadır.

[3] Aynı defter, s. 70 b - Tarihi : 883 zilhicce ortaları = M. 1479 mart.

اولسه بکلك ایچون ضبط ایدەسز و اکر شرعی بیت‌المال اوغایوب ولدی غائب اولورسه یازوب شرح و تفصیل ادوب برتفصیل سزده وبرتفصیل عاملرومده اولوب تفصیلیله مذکوران عاملره تسلیم ادەسز آنلرده طورا صکره ولدی چقارسه کندولر اول تفصیللروك موجبنجه تصاحب ادەلر قاپومدن طلب اولنیه شویله بلاسز اهمال و تأخر ایتیاسز و بیت‌المالی سز کندو آدملرکوزه بلع اتدرمیاسزکه عاملر دخی قاپومه عرض ایتملو اولیالر بش اولاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز حرر فی‌الیوم الثانی والعشرین من شهر ذی‌الحجه من هجرة ثلث و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه »[1]

9

« مفاخر الامراء الکرام آناطولی سنجغی بکلری دام عزهم و مفاخر قضاة و الحکام قاضیلری دام فضلهم و مفاخر الزعما سوباشیلری زید قدرهم وکتخدالری و تیمار ارلری و یرلرنه طوران آدملری توقیع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجق شویله بلاسزکه شمدکیحالده فوحه صابونجانەسنی دارندهٔ مثال بمثال انتون اوغلی اوبرتیویه اوچ بیله مقاطیه ویردوم ایله اولسه اشته قلوم حمزهٔ کوندردوم و بیوردوم که هر بریکوز تحت حکومتکوزده یساق ادەسزکه اشغادن کلان صابونك قالبی اکیوز درهم اولورسه صاتله اکیوز درهمدن اکسوك اولورسه عملداره صاتالر اکر عملداره صاتمازلرسه کتروب آلوب کیده بنوم مملکتمده صاتمیا بوندن اول عامل اولانك تعقدار صابونی وار اسه بو حرجین ویروب صابونی آلا اکر اولکی عامل دخی (ویرمیه‌جك ؟) اولورسه شمدکی عامل مهریله صاتدرمیا و بیوك قالبی دخی دوغرادوب صاتمیالر بتونله صاتالر هرکیم بونك خلافنه ادەجك اولورسا که مذکور قلوم بونی طوتوب صابونن الندن الوب کندونك کرکی کبی حقندن کلا و فوحەدن غیری یرلرده عراق صابون ایشلتمه استنورسه منع ادەسز بوبابده کرکی کبی معاونت ادەسز اهمال و مساهله ایتیاسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی‌الیوم الرابع و العشرین فی‌شهر جمادی‌الاول لسنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه »[2]

10

« مفاخر قضاة المسلمین اکابر ولاة الموحدین آناطولی قاضیلری دام فضلهم توقیع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالده باب قسمت و خصوص نکاحده و عتاق‌نامه‌ده و سائر مکاتبك رسمی بابنده قضاتك زیاده افراط جانبنه میلانلری وجانب افراطده تعدی و اختلافلری عرض اولندوغی سببدن بو وجهله قانون امر ایدوب بیوردوم که عتاق نامه‌ده نفس قاضیه اوتوز آقچه نایبه و کاتبنه برر آقچه و عتاق‌نامه‌دن غیری مکاتبده نفس قاضیه اون بش آقچه

[1] Aynı defter, s. 76 b - Tarihi : 883 zilhicce 22 = M. 15 mart 1479.

[2] Aynı defter, s. 140 b - Tarihi : 24 cemaziyülevvel 884 = M. 14 temmuz 1479.

وزایده وکابه برز آچه و نکاح باکرده نفس قاضیه یکرم آچه نایبه کاقدر و نکاح ثیبه‌ده نصف قاضیه یکرم‌دن آشاغا اولا و رسم قسمت بیکده یکرم آچه آلنه و اهل برات اولان کتابل کندو و جاغی رسومی عسکری‌در و تقاعد ادن سپاهیلر جماعتیله عسکری‌در و بایا و مسلم رسوم قسمت اکر یوز آشاغا اولا قضاتکدر ماعداسی عسکری‌در و عتبهٔ علیامدن وازان قوللرمدن غیری شه‌زاده قوللرندن و بکلربکی آدمیلرندن و قاضی محضرلرندن و سنجق بکی و سوباشی آدمیلرندن و محتسبلرندن هرکم که بر کسنیه قاضی حکمیله آلیم الیورورسه رسم بیکده یکرم آچه آلالر کرکدر که من بعد بو قانون‌نامه ایله عمل اولنوب زیاده تعدی و تجاوز اولنمیه شویله بلالر علامت شریفه اعتماد قلالر تحریراً فی اواسط رجب المرجب لسنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه »[1]

11

« صورت الحکم السلطانی و التوقیع الخاقانی — افتخار القضاة و الحکام بروسه قاضیسی مولانا محی‌الدین دام فضله توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسزکه شیمدکیحالده سید علی نام کسنه درکاه معلامه کلوب بوندن اول اشقاه (؟) پاشا نام بر عورت فوت اولوب غایبده محمد نام بر اوغلی قالدی متروکاتندن بر اوینی بیت‌المالجی‌دن درت بیك آلتیوز آچیه صاتون آلمش ایدوم صکره محمدك قیزی عتبهٔ علیامه کلوب آتام حیاتده ایکن بر اوین بیت‌المالجی آلوب آخره صاتدی دیو عرض ادوب تفتیشن بروسه قاضیسنه حکم ایلندوی سببدن قاضی اولان اول أوی المدن آلدی آلوب اول قیزه ویردی دیو بلدردی ایله اولسا کرکدرکه اول اوی کرو مذکور سید علیه الیوره‌سز شول وقتکه مذکور محمد کری کلوب قاپومدن طلب ایده بوبابده کرکی کبی اهتمام ادوب بر داخی مذکوری قاپومه کللو ایتیاسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الرابع و العشرین من شهر ذی‌القعده سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه »[2]

12

« مفاخر التجار اسکندریه کیدن ماونالری کرایه دوتان خواجه مصطفی و خواجه علی پاشا و خواجه مسیح پاشا وصراف حاجی مصطفی و خواجه بدرالدین و خواجه حاجی خیرالدین و خواجه حاجی محمد و خواجه حاجی مصلح‌الدین و خواجه حاجی ابراهیم و حاجی خوشقدم و خواجه پیری توقیع رفیع جهان مطاع واصل اولیجق بلاسزکه مذکور حاصه ماونه‌لر تاولوندن تسلیاتدن غیری ذمتکزده اکی بیك بش یوز سکهٔ افرنکی فلوری واردر اشته دارندهٔ مثال بیتال قلوم سلحدار قاسم حوالیه کوندرب بیوردومکه واردوغی کبی عذر و بهانه ایتیوب

[1] Aynı defter, s. 166 b - Tarihi : 884 receb ortaları = M. 1479 ekim başları.
[2] Aynı defter, s. 237 b - Tarihi : 24 zilka'de 884 = M. 6 şubat 1480.

مذکور فلوریی بی‌قصور مذکور قتوله و یرار آدملریله درگاه معلامه کوندرمسز کلوب واصل اولوب حجت آلالر شویله بلاسز اولبابده بر درلو دخی ایتیمسز علامت شریف عالم آرای اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی‌الیوم الرابع عشرین شهر ذی‌الحجه سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه»[1]

13

« صورت الحکم السلطانی و التوقیع الخاقانی — توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالده فرزند ارجمند امجد اسعدارشد نورحدقهٔ دولت و کشورستان و نور حدیقهٔ مملکت و کامرانی اوغلم جم اطال‌الله بقاه و انال مناه عتبهٔ علیامه آدم کوندروب شویله عرض ایلدیکه سابقا قوجحصار طوزلاسنه مباشر عبدالرحمن نام بر امینی وار ایمش قونیده متوفی اولمش متروکاتی مولانا ولدان محی‌الدین بروسا قاضیسی ایکن پاشابولا و نورجهان نام عورتلرنه قسمت ادوب مکتوب و صورت دفتر ویرلمش الحالة هذه مذکور متوفی عبدالرحمن ذمتنده مشارالیه اوغلم طال بقاه‌نك خزانهٔ عامره‌سنه متوجه اون اکی بیك آقچه حق قالمش مبلغ مذکورك آلتی بیك آقچه‌سی انده کیرماسیده متمکن اولان عورتی پاشا بولادن متوجه ایمش ایله اولسا بیوردوم که مذکوره پاشا بولایی ویا وکیلنی احضار ادوب مولانا ولدان محی‌الدینك مکتوبنه و صورت دفتر سجلاته نظر ادهسز مذکوره‌دن نه مقدار آقچه متوجه اولورسا شرعله حکم ادوب زوجنك متصرف اولدوغی متروکاتدن الیوره‌سز عذر و بهانه اتدرمیاسز محلولنی (؟) یازب بلدره‌سز شویله بلاسز دیو امر اولنمش امر شریفه امتثال اولنوب پاشابولا کندوسی احضار اولنوب مبلغ مذکورك آلتی بیك آقچه‌سی مذکور مولانا ولدان صورت دفتر موجبیله مذکوره پاشا بولادن آلنوب مذکور چلبی سلطانك بوحدمت ایچون ارسال اتدوکی قولی یحیایه بی‌قصور تسلیم اولندی حرر فی اوائل ربیع‌الاول ۸۸۵»[2]

14

« مفاخر القضاة و الحکام و مظاهر الشرایع و الاحکام بك سنجغی قاضیلری دام فضلهم توقیع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالده شویله بیوردوم که تحت حکومتکزده اولان اوقاف منسوخه‌دن شولکه باغ و بغچه و دکرمن‌در و مسقفاتدن اولر و دکانلر و کاربان سرایلردر بونلرك کب صاحبلری ازرنه مقرردر انلرك کبلر کوره‌سز اکر عتبهٔ علیامدن تحریریچون تجدید حکم آلمامیش کسنه وارسه کوندره‌سزکه کلوب قیومدن تجدید حکم آلالر بونلروك ماعداسی کویلردن و یرلردن فی‌الجمله اقسام عقاراتدن نه وارسه بونلردن اکثریا منسوخ‌در الحالة هذه شویله استماع اولندی‌که

[1] Aynı defter, s. 282 b - Tarihi : 24 zilhicce 884 = M. 8 mart 1480.
[2] Aynı defter, s. 289 b - Tarihi : 885 rebiyülevvel başları = M. 1480 mayıs.

ذکر اولان کویلردن و عقارات قسمندن بعض کسنلرك الرنده تلبیسله قالوب یاخود اوندلمش خیلی یرلر وارمش امدی کرکدرکه حکم شریفم واردوغی کب نه مقدار اوقاف وارسه باغدن و باغچه‌دن و دکرمندن فی‌الجمله مسقفات قسمندن وکویدن و یردن تیماره ویرلان نه دکلودر و تیماره ویرلمیوب صاحبلری الرنده مقرر اولان نه دکلودر و النده تمسکاتلری نه وجهله‌در مجموعین یازوب بر دفتر آناطولی بکلربکیسنه کوندروب و بر دفتر دخی قایومه کوندره‌سز شیله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی‌اواسط محرم الحرام سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه »[1]

15

« صورت الحکم السلطانی و التوقیع الخاقانی — افتخار قضاة المسلمین مختار ولاة الموحدین ینبوع الفضل و الیقین وارث علوم الانبیا و المرسلین بروسا قاضیسی مولانا محی‌الدین دامت فضائله توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسز که اندون تام کلوب بوندن اول بن صغیر ایکن آتام انتون مرده اولوب اموالندن و اسبابندن هرنی وارسه بخش بخش ادوب ضایع اتدیلر بن صلبی اوغلی ایکن باکه نسنه ویرمدیلر اول متروکاتك نصفی بکلك اولسون دیدوکی سببدن قلوم نصوحی مذکوره بیله قوشوب کوندردوم کرکدرکه واردوغی کبی اول مرده اولان اندون نام کافرك متروکاتندن و اموالندن و اسبابندن هرنی وارسه اول مرده اولدوغی حینده نی بولندیسه تمام معلومك اولوب دفتر اتدکدنصکره هرکم آلمش ایسه کرو بیقصور بولدرب ضبط اده‌سز کندو دفترك دخی اول متروکاتدن صاتلماغه قابل اولانی صاتوب صاتلیانی عینیله صاتدره‌سك (؟) آچیقسن قیومه کوندره‌سز بو بابده کرکی کبی مفید اولاسز وصیلردن و غیرندن هرکمده نی وارسا که ظاهر اولا آلاسز کسنه‌ده نسنی قالمیا شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی خامس آخر الجمادی سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه »[2]

[1] Aynı defter, s. 303 b - Tarihi : 885 muharrem ortaları = 1480 mart.

[1] Aynı defter, s. 363 a - Tarihi : 5 cemaziyülâhir 885 = M. 12 Ağustos 1480.

Res. 1'— Fatih devrine ait Bursa kadı defterinden bir sayfa.

UNVERÖFFENTLİCHTE ERLASSE VON SULTAN FATİH MEHMED II.

(Zusammenfassung)

Die hier vorgelegten Erlasse fanden sich unter den Akten des Kadi von Bursa aus der Zeit zwischen Mai 1478 und März 1481. Diese Akten, die einzigen aus der Zeit Sultan Mehmed II., befinden sich heute im Museum von Bursa ("Şeriye sicil defterleri„ A 3/3), und wir untersuchten die darin befindlichen rund 3300 Aktenstücke nach Erlassen von Sultan Mehmed II. Der Inhalt dieser Erlasse, deren türkischen Text wir den vorhergehenden Seiten veröffentlicht haben, ist kurz wie folgt:

1

An die Kadi's von Anatolien. Datum: 24.X.1487.

Befehl, dass man das Saatgut für den mit Reis bebauten Boden, der in Staatsregie übergegangen ist, den Bauern überlassen solle und nicht erlauben şolle, dass das Saatgut von den "Sancak beyi„, "Subaşi„ oder "Timar erleri„ genommen werde.

2

Verbot (yasak) des Gebrauchs von Silber und altem Geld; Datum: 1. IV. 1478.

Das alte Geld (eski akçe) wird abgeschafft, es wird ein Beamter mit grossen Vollmachten geschickt, der das alte Silbergeld und im Besitz von Privatpersonen befindliches Silber sammelt. Dieser Beamte hat die Vollmacht, das Gepäck von Reisenden, die Kassen, sogar die Zimmer der Karavanseray's zu durchsuchen und etwa angefundenes Silber an die Münze zu schicken. Aus 1 Dirhem Silber werden 2 akçe geprägt. Jeder Goldschmied und Silbersticker darf höchstens 200 Dirhem Silber behalten.

3

Datum: 24. II. 1479.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 20000

Akçe des Mehmed, der die Einkassierung der "Yuva„ und "Beyt-ül-mal„ - Einkommen übernommen hatte, abführe.

4

Datum: 17. XI. 1478.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 1926000 Akçe abführe, die der Muslihiddin besass, der die Mizan- Einkünfte von Bursa, Istanbul, Tokat, Amasya und Kastamonu einkassiert hatte.

5

An die Kadi's von Bursa und Tokat; Datum: 29. III. 1479.

Man solle dem Prinzen Bayezit sein jährliches Einkommen aus der Mizan von Bursa nicht mehr geben, sondern ihm dafür Timar's verleihen.

6

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, 8 kranke Pferde und ein krankes Füllen des Sultans zu verkaufen und den Erlös abzuführen.

7

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, ein Timar, das der "Anadolu Beylerbeyi„ versehentlich einem anderen gegeben hatte, dem rechtmässigen Besitzer zurückerstatten.

8

An die Kadi's von Anatolien; Datum: 15. III. 1479.

Anweisung über die Behandlung von Erbschaften, bei denen die Erben nicht auffindbar sind.

9

An die Sancak beyi und Kadi's von Anatolien; Datum: 14. VII. 1479.

Das Monopol für Seifenherstellung und -Verkauf sei für 3 Jahre an «اتون اوردسو» gegeben und es sei verboten, das Stück Seife unter 200 Dirhem Gewicht zu verkaufen.

10

An die Kadi's von Anatolien; Datum: Oktober 1479.

Gesetz über die Auflagen, die die Kadi's und die unter ihnen arbeitenden Beamten nehmen dürfen. Auf diese Weise werden Amts-Missbräuche verhindert.

11

An den Kadi von Bursa; Datum: 6. II. 1480.

Ueber eine Schuldforderung.

12

An gewisse Kaufleute; Datum: 8. III. 1480.

Die Kaufleute, die die nach Alexandria fahrenden staatlichen Schiffe gemietet haben, haben noch an rückständigen Schulden 2500 « افرنکی فلوری » (*flori*) zu zahlen.

13

An den Kadi von Bursa (?); Datum: Mai 1480.

Ueber eine Schuldforderung des Prinzen Cem.

14

An die Kadi's des Sancak Bursa; Datum: März 1480.

Anweisung, dass die religiösen Stiftungen, die Felder betreffen und nicht staatlich eingetragen sind, dieses Mal eingetragen werden sollen, und zwar mit ihren Immobilien und ihren sonstigen Besonderheiten.

15

An den Kadi von Bursa; Datum: 12. VIII. 1480.

Ueber eine Erbschaftsklage eins gewissen « اندون » (Andon)

İNDEKS

(Rakamlar vesika No. sını göstermektedir)

Abadanlık, 2.
Abdurrahman, 13.
Akça, 2, 3, 4, 10, 11, 13, 14.
Alım, 10.
Amasya, 4.
Ameldar, 9.
Âmil, 2, 8, 9.
Anadolu beylerbeyi, 7, 14.
Anadolu kadıları, 8, 9, 10.
Anadolu kethüdaları, 9.
Anadolu mollaları, 1.
Anadolu sancağı beyleri, 9.
Anadolu subaşıları, 9.
Anadolu vilâyeti, 2.
Andon (اندون), 15.
Anton (انتون), 15.
Anton Obertıyo (انتون اوبرتو), 9.
Askerî (sınıflar), 10.
'Ataknâme, 10.

Bağ, bağçe, 14.
Bakır, 2.
Bayezit, (şehzade), 5.
Berat ehli, 10.
Bey sancağı, 3, 14.
Beylerbeyi, 10.
Beylik, 1, 2, 15.
Beytülmal, 3, 8.
Beytülmalci, 11.
Bezzazistan, 2.
Bilecik, 3.
Bursa, 4, 6.
Bursa kadısı, 6, 7, 11, 15.
Bursa subaşısı, 6.

Cem, (şehzade) 13.
Çelebi sultan, 13.
Çeltik toprağı, 13.

Darphane, 2.
Defter, 13, 14, 15.
Değirmen, 14.
Dergâhı muallâ, 11.
Dirhem, 2, 9.
Dükkânlar, 14.

Emin, 13.
Eski akça, 2.
Evkaf-ı mensûhe, 14.

Filori, 12.

Gümüş, 2.
Gümüş avadanlık, 2

Ilyas, (Padişah kulu), 4.
Incugez (انجوغاز), 4.
İnönü, 3.
Irakî sabun, 9.
İskenderiye, 12.
İstanbul, 4.
İznikmud, (ازنکمود), 3.

Hamza (Padişah kulu), 9.
Hassa tay, 6.
Hassa, 4.
Hassa mavnaları, 12.
Havâlât, 4.
Hızır (Padişah kulu), 3.
Hizane-i âmire, 3, 4, 13.
Hüccet, 12.

Kadı, 1, 2, 5, 10.
Kadı muhzırları, 10.

Kalay, 2.
Kalbazan, 2.
Kalhane, 2.
Kanun, 10.
Kanunname, 10.
Kapu, 1, 8, 11, 14.
Kârbansaray, 2, 14.
Kastamoni, 1, 4.
Kasım (Silahdar), 12.
Kâtip, 10.
Kirmasti, 13.
Kısmet, 13.
Kısmet resmi, 10.
Koçhisarı, 13.
Kostantaniyye, 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15.
Köy, 14
Kurşun, 2.
Kuyumcu, 2.

Mehmed (bir şahıs), 11.
Mehmed (birinci oğlu), 3.
Mizan, 4, 5.
Muhiddin (Bursa kadısı), 6, 7, 11, 15.
Muhtesipler, 10.
Mukataa, 9.
Musakkafat, 14.
Muslihüddin, (Ahioğlu) 4.
Mübaşir, 13.

Naip, 10.
Nasuh (Padişah kulu) 15.
Navlun, 12.
Nikâh resmi, 10.
Nur-cihan, 13.

Paşa, 11,
Paşa Bula, 13.
Pul, 2.

Odancuk (اوداجوق), 7.

Reaya, 1.
Resim, 10,

Sabun, sabunhane, 9.
Saliyane, 5.
Sancak beyi, 1, 10.
Seyit Ali, 11.
Sicillât, 13.
Sikke-i efrengi, 12.
Silâhdar, 12.
Sipahîler, 10.
Sırmacı, 2.
Subaşı, 1, 2, 10.
Sultan öyügü (سلطان ایوکی), 3.

Şeyh Hasan bey, 7.
Şer', 13.

Tecdid-i hükm, 14.
Teftiş, 8.
Temessükât, 14.
Tereke, 8.
Timar, 5, 7, 14.
Timarerleri, 1, 9.
Tokat, 4.
Tüccar, 12.

Vasî, 15.
Vildan Muhiddin (Bursa kadısı), 13.
Vildeti gaip tereke, 8.

Yahya (Cem'in adamı), 13.
Yasak, 2, 9.
Yuva, 3.

Zuama, 9.